

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Reden und Arbeiten der Societas Latina - Cod. Karlsruhe 3420, 1-4

49 Vorträge in wörtlicher, meist eigenhändiger Wiedergabe - Cod.
Karlsruhe 3420,1

Sonntag, Karl Gottlob

[Karlsruhe], 1772-1776

[Wohnlich, Cristoph Friedrich: Educotionem prouidom quam plurimum
processe saluti publicae demonstravit, 28 Januar 1775

[urn:nbn:de:bsz:31-99825](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-99825)

Educationalis provisionem
 quam plurimum profectae
 Saluti Publicae

Demonstravit

C. Wohlich
 9. 1. febr. 1775.

28 Jan 1775 - 238 J. III or

128.

[Faint, illegible handwriting]

Plurimum, Studiosos, Spectatissimi, refert, ut in eo, quem incolimus, terrae
 globo, pro mortali conditione nostra, apto quidem, sed non certissime
 pro immortalibus animis eorum, tranquillitate, sufficientia, delictant,
 atque adjuvantia. plurimum, ego, refert, ut in hoc terrae globo
 omnibus commodis, si recte aliter illis, non plane, exiguis, uti
 nar, salutisque animis acque ac corporis consulamus,
 habeamusque, ut rerum nostrarum curam, quam viridissimas
 habeamus. sed vero in primis ad aliquid aliquid ad curam nostram
 ipsam nosse alliciat, quum, quod simul amicum, nequaquam unquam
 potest recuperari. quumque humanae naturae ab ipso naturae
 insae excolere. N. quasi iudicium sol: aliquid possidere,
 maximeque sibi, salutis alque prosperitati suae comparare commo-
 da. Haec commoda autem praecipue ex conjunctione
 usus cum nullis, et optime. de acquiri posse videntur.
 acquiritur commodis consequens est, ut possideamus quaedam
 ut sit naturae nostrae insigniter satisfactorum. namque
 enim coeclit, ut non, quo, longum nostrum, proinde
 nostrum sit. — velimus igitur modo cum aliis soci-
 tatem vivere, et sicut in saeculis pretiosissimi commodis
 in quibus summa tranquillitas, summa felicitas, et potest,
 hoc in mundo, et omnia, quae oculis mortalium magis
 et aestimanda videntur profecto sunt. Haec quidem extra
 dubitationem fitum est, ut conjunctione plurimum vivere,
 plus valeat, quam vivere, Deus ipse hinc rei prospere
 videtur, quum natura ipsa ita comparati sumus, ut videri,
 sine alterius auxilio non possit subsistere; quum e contrariis
 nos ita respicit, ut cum aliis quam plurimum valeamus,

et hinc Deum pro commodis nostris laboremus, quos
 conjunctione laboramus; cognoscamus aut quaedam ex istis
 numero: in his praeter ceteris numerari posse puto com-
 muni illud, cuiusque arduum; publica scilicet: nisi
 vi obviam iter sit, ex affectibus prope terrae
 regionibus, latrones, servi, fures, et ut praeter dicam
 fides, quibusque defensorum hominum convulsi, in-
 line miseranda vita, aullo acerbiorum contraheret re-
 pugnata singulatione si potest, congruenter his viribus, ad
 mala officiosa. Mirum omnino est et conside-
 ratione dignissimum, ut et ii, qui viribus ad mala
 abutuntur, ipsi se conjungant inter se, nihil ubique
 in suo genere, insigniter efficere possint; et ob id ipsos
 mirandum quod, dum plurimum vires ad praeterea
 tendunt ac aspernant, tam homine digna, laudanda,
 utiliaque ad existantiam perducantur. — Remanet
 Audite pietatissimi, vobis in animis vestris dubium
 quia ex pietate quacunque bona in quacunque
 hominum fuerit commoda, consideranda omnino. Pro ma-
 nere ad illud statim animos vestros nulli exempli, quae
 evidenter monstrant, illas pro homine quem spem
 caritatis esse, liberare possemus. Videte, audit.
 Quam praeterea cuique a natura sit principium ut
 quum unum sibi non sufficeret, confirmata speret per
 multos, multorum hominum felicitas. — Difficile
 valuisse — liquefite in gratiam mortales, et considerate
 propensibile officia vestra; quum et multorum

conjunctione ad nos manant fere omnia, curam, quae, adhibere
ne illae officiat. navate polij omnem operam, ut fiat
ipse quam maxime utile, quod in unis expum, proe alij

Provida Educatione potestij Consequi

Provida enim Educatio plurimum ad salutem
publicam confert.

Permittite Audire, ut hac hora, hoc sequar meae
orationis filium, quod dividit in tres partes quidem
magnitudinis — eisdem momenti. Dignissime enim inquit
natus

- i, Ut illa educatione, ab est. non minus dignum
- ii, Quomodo debeat esse illa. imit videtur proprium
- iii, Contemplatio usq, qui pluit in societatem
si vitia educatione retardat, omniaque
in illa vite peragatur.

Dolendum — maxime debendum est, Audi. spectatissimi
ut in educatione liberorum plurimi parentes tam exigentiam
adhibeant diligentiam, ut saltem pro liberis est plane
omni careere educatione, quam per illam tam indignum
sibi societatis membrum. — bene se res ita habet
constitutus enim in educando liberis, est tanta que vitia
quae fere non intercipit ordine in aeternitatem usque
durant. Taciturnum est, inspicere, quod in educatione
liberorum quod nihil minus plerumque attendatur, quam
ut leniter arisq, qui tamen ad hoc sunt aptissimi, de re
atque dulcedo virtutis imponere cur.

329 laborant patrum pariter, quomodo possint liberi, post
mortem reliqui, magnas pecunias summas relinquere,
quae haud raro miseris mortalis in dissipatorem in
luxuriam, ex luxuria autem in miserissimam vitam
deducunt. Grob dicit: foetidissima ea opinio
plurimum iam jam homines, instar pestis, cuius celerissimus
gradus non cogitant homines, celerat, huius omni pernicii
non expectata superfundit, inasit: omnem felicitatem
hominum est opibus, et quae huiusmodi sunt positam
esse. Parentes quidem curant ut liberi possint
vivere; aut honeste vivant, an volute metam
sibi propositam, felicitatem laborent tangere,
a paucissimis duobus in considerationem; quin immo
eo voluntate procedunt multi, ut subeant liberi
ad morem mundi vivere, credentes, fore, ut super-
bia habeatur, si liberi ipsorum a tenera
aetate asusant virtute: dicentes: viri
obscuro loco nati non licet superare alios
celerique praestare, ac eum dignitatem, clari-
tatem denique gradum asperdere, quem
praecclarorum virorum liberi consequere atque
superare licet. Requiescant in umbra ob-
scurae vitae, neque audeant in lucem
prodire — imitentur praecentes — imitentur
eorum virtutes. cum quisque sibi opti-
mum esse videtur. Nolite igitur
mirari, et audit. Spect. complectissimum

corruptorum hominum numerum, qui, praeter id 30.
quod adscripti sunt hominum societate, illi ubi
adferunt utilitati, quum tam multi in primo flore
aetatis omisso — et non admissis stimulo virtutis, deo
spabili modo, in ruinam humani generis, currunt
pudentur. Optimo prope culpa hujus pestis tribui
tur parentibus, qui sub specie amoris, pueri
sociant liberum in dissipatam et maxime abomi-
randam miseriam. — amant quidem liberum, quem
grave autem se, vero amore illos amplecti
plane desunt. Praeque ipsorum amor maxime
vitandum liberum periculum sit. manifestissimum
enim quodcumque minus periculosum est, quam quod
talet, periculosissimo autem periculosissimum judicandum
est, si, dum peccamus, noscitur peccate origo
quod idem in educatione creberrime peccat,
namque extra dubitationem esse cuique patet
quod sanguine inveniantur parente, qui
adeo negligenter liberorum et tam corruptae
naturalis sint, ut ne erga illos quidem amoris
cupidam supermaneat in animis ipsorum habitus.
in solo igitur liberum amore prosequendi male
talet vitium. Sed istis nihil de magnitudine
et gravitate detrahatur et veritate
quamquam ei, a quo vultus ducit, inesse for-
tasse obprobretur, sedis ab eo expectetur esse,
ut non dicitur vitium.

Insuper autem gravantur parentes permulti, dum
 querunt de nimia in liberis indulgentia,
 quae eo intendunt procedit, ut liberi, dum
 mala specerint, non modo non puniantur, sed
 interdum ubique laudentur, ab id ipsum, quod
 mala specerint. Omnibus temporibus, omni-
 bus gentibus hoc vitium in omni aetate commune
 erat. et clarissimus ille Romanorum in-
 promotor virtutis, qui Praedicator (me de-
 necam nominare velle statim quisque
 antehiget), de illo proculare queritur,
 nihil magis, dicens, facit iracundus, quam
 educatio molli et blanda. ideo pupillis quo
 plerumque licet, corruptior animus est. Non
 respicit Offensum, cui nihil unquam negatum
 est, cui lacrimas sollicita mater semper
 abscessit, cui de Baedagoga plerumque factum
 est. Sic fieri solet in mundo, vitia
 propagantur a patre ad filium, a filio ad
 nepotem; laudabilioribus praestantioribus
 sibi autem adhibere prohibetur, si
 quoque admittuntur, rarisimam tamen evadit
 ut bona comitatus virtutum admittantur.

O si descenderemus a ficta imaginata ³³²
altitudine, a simulata celsitate, in sanctissimis
et opacissimis virtutibus lucas, in quibus flevit
longe late que, purissimi cognitionis, Craspedae
amoris denique pontis, qui neque exhausti
possunt neque aliter, quam sancto murmure
re animam ad salutarem sui ipsius cog-
nitionem considerationem que excedit aut.
O si ista propagare, imitari delectari
ab illis nollemus. virtutes vero e contrario
laudibus exere, totos nos illis tradere fidei
illis, imitari illis, aliisque ad populum
ad fandum ipsarum provocare volumus.
Hoc in prima praesentate, quae res
maxime tamen requirit bonam, fidem
ducentem, quae praecipuum requirit
educationem, non observatam - la-
boratus potius in contrarium - effra-
nata indulgentia - summissima facilitate.
Et fragilis plane animus parvulum,
perspicacium liberis suis grave fieri
et temperare mandatis, sequi laudanda
et nunquam liberis mandatis praestantibus
videtur invidiosos parere, subijciunt se ipsorum
posteriori de pendulae voluntati - ipsa pertinencia

333.) pertinacia alibus. et sic ex infante perti-
nar, ex pertinace autem inutilissimum Societatis
membrum oritur. Superius praeterea nulla
adhuc nota in educatione ista, quibus
hoc quoque adnumerari posse credo, quod
liberi a parentibus, nunquam ingenium
ipsorum cognoscitur, ad varia artium
scientificarumve genera praedestinantur,
quod ex parvi aestimatione, ac maxime
stupiditate contemptu variarum artium
ortum ducit, ducit, et ducet, prolem-
porum hominum, atque motuum
mutatione; evincenda e homine opinio, quae
supponit omnem Societatis florem, omnem
similitatem omnem durationem — una
enim sublato membro, non potest
fieri aliter, quam ut corrumpat totum
hoc tam salutare aedificium. Qui est
tam ferreus, ut non inspicit, quencunque
ad florem ipsius summi in hoc genere, idque
proaeclarum conferre posse. nulli proae
ceteris dignitas aliqua, nisi proae ceteris
excellat quoque, concessa est. hoc
autem vulgo creditur, et ob id ipsum
saepe numero accidit, ut perest

liberis, priusquam in se exerant, ad idonei ³³⁴
ad certa artium genera praedestinantur.
vel nimio honore ardore, vel infirmitate
animi. Sic erratur in educatione, quomodo
igitur debet esse illa composita, quae sit
salutariis reipublicae, quae ubi careat?
Suspiciunt vobis parentes liberis, suspiciunt
virtutem, excellentissimam hanc vitam humanam
pulchritudinem, quae, in quocumque habitu
est, praedest; quae non colore, calore cor-
poris, pulchritudine, non deformatate foedat,
quae sua magnitudine omnes dolores,
molestias, injurias elidit — hanc suspiciunt
Rana sequimini mortales — nam in
ipsa educatione non omnia praevalent delectatione
firmat, et obdurat, quam in ceteris.
Festissime infantibus patres, quibus conditum
est salus liberorum, primum, in hinc
mentibus ipsorum magnitudinem Praejudicium
viri denique virtutis, illi quae ibi instructis,
ipsorum vestris aliorumque laudandorum
hominum exemplis alligant, ut pariter
cum vobis incedant in gratissima virtutis via
ut si grata vobis est eorum salus, pariter etiam
cum vobis immortalibus fructibus ipsius, felicitate
salute, prosperitate denique summa fruentibus
consilium quibus visum utem

Despicite e contrario opes, Divitias, pecunias, quae
 praeter opinionem, nihil sunt, nihil afferunt, nihil pro-
 sunt. — Et verissime dictum est, paucitibus plane
 nullam liberorum curam, nullam charitatem,
 nullam amorem erga illos inesse, qui, praeter
 pecuniam liberorum nihil relinquunt. omnia enim
 haec mortalia habentur, videlicet autem indifferenter
 perpetuo durat, eadem fere, eadem utroque
 non ab opinione hominum, ut plurima
 eorum, dependet, sed in se pretium habet, et
 inimitabili gradu, purpureoque vestimento, tan-
 quam regina incedit quae alligat qui
 supra modum, comitantur cultores, sed
 non nisi boni, quos amat, quos diligit, quos
 fide amplectitur, quae non nisi in
 isto est ali pectore, quae radices mittit.
 eodem hoc confirmat, Juvis, obdurat. Sic
 parentes liberorum formate mentes, et ipsi deinde
 laborant, ut acquirant sibi promptitudinem quam
 viribus suis, aliquid conferendi ad salutem publicam
 aut multiplicitate modo (quod est usus adferri, varia enim,
 studiorum genera, quibus se possunt committere, inveniuntur
 Satis quidem videtur prope, qui jam virtutis dulcedi-
 nem gustant, pati ut sit membrum inutile, sed
 tamen simulat potius quaeunque cultorem sui
 virtutis ad laborem et industriam — Simul et
 quaeunque ad bona, praestare agenda; nec cultu-

rum ipsius resistet. ostendit enim, allicit, persuadet,
 excitat voluntatem, adfiscit, juvat, exitum denique
 curat, et omnia bene vertit. Edehinc sunt huius
 multa, varia studiorum genera, ad quae diligentiam
 studiumque conferre possunt, quam amplius illis pate-
 sit atque ostenditur campus, in quo agere
 possunt et excellere. Sed opus est preparatio-
 ne.

Parentis est experiri, tentare indolem liberorum;
 parentis est inquirere ad quod genus studiorum, prae-
 celeris sint idonei, nec permittere, ut ad maiora ad-
 spirant, quam illis a natura concessa sunt. Pri-
 mo requirendum est a patre, quod genus studiorum
 magis habeatur, magis honoretur, sed ad quod aptus
 sit filius, et in quo maxime se vires ipsius
 exercere possint. Et accedit huius, ut debeant li-
 beri a parentibus, priusquam alicui rei student, rite
 quoad intellectum praeparari. Quod magis,
 quam omnia, negligitur, et quod ex eo, de quo
 ante loquebar, gignitur; ad id ipsum enim
 quod parentis ingenium liberorum non ex-
 periantur, potest explicari, unde veniat
 ut non excolantur in propria praesentia
 a parentibus liberorum ingenia.

Ponite vobis ante oculos, Auditores, vicium, quorundam li-
 berorum parentem, negligentem in probo, et omitterentem
 curam patri. Invenite ex illo negligentiae causam — prona
 erit responsio: Quid opus est cura, diligenda, exactio
 in libris, qui sunt destinati, vires, studium con-
 care in tam edigno, obscuro genere artium. Sed falsa
 est omnino et nociva haec opinio; cuiuscunque
 enim rei se se dederit, necesse est, ut in se obse-
 velus, ingenium, rationis, intellectus quidam habitus,
 qui majorem laudem, tranquillitatem ac felicitatem
 mentis libique adferet. Sed nondum sufficit,
 ita debentur praeparari ut alterum, difficultatem,
 quae in altero genere artium reperitur, si-
 minuat, ut igitur quoadcunque suo tempore
 opportune, jussu a nobis tractetur. In-
 picandum igitur erit a minus arduo et mo-
 mentoso, ordiendum erit a faciliore, non
 vero semper quoque a gratiori; et si
 pergendum est ad magis arduum et momen-
 tosissimum, ad graviores denique, et quod
 quodammodo non ad minus gratiosum.
 Subsidiarius igitur pro namum alteri, ut ante
 cedens semper difficultatem consequenter dimi-
 nuat. Peractis his videamus denique, quomodo

si omnia haec rite peragantur, fluat inde in societatem
maximus usus. ²³⁹ Fluat omnino: si enim ita in educa-
tione ageretur, paucissimi essent contemp-
tore virtutis; omnes invaderet cupiditas, praecelera
agendi; omnibus cordi esset, se viros bonos prae-
sare; rarissime eveniret, ut negligentiae nos
fraderemur; nunquam inutilis esset opera homi-
num, audibile enim, visus, tactu, natu, assinatione
tacita, incessuque ipso prodesse, nemo furaretur
nemo raperet, — securi, non clausis foribus
quieti nos tradere possemus nocturnoque praesom-
no, nunc et clausis vix possemus; — fallimur,
fallimur, ab id ipsum, quod fallimur. Fides,
amor floretet, nunc autem fere haec omnia
exota sunt et mundo, quidem paucissima
sunt. Quae autem in finem societatis
componantur, ut securitati propiciantur
et salus omnium promoveatur, et rei
publicae maximum interest, ad quem
paucissimi inveniuntur in illa, qui neque
possunt, neque volunt procedere, plurimi
autem possunt, paucissimi volunt;

329. Possent utique, nisi illa educatio esset, ut
quaquam a natura vires sufficerent, quae summum
onus sustulerit, prodesse velle. tantum autem
valemus, quantum possumus; Osi tantum
quoque prodessemus, quantum valemus.
Osi plurimi parentes non tam negligentes
in exercenda educatione essent. — Si posset
provida educatione promoveri et adjuvari
in etrolementum cuiusque hominis, qui in re
publica versatur, Communis salus.

Quare agite Parentes — proponite liberis
vestris virtutem. cavele nimia illos corrumpere
indulgentia. inquirete vires ipsorum.
formate tandem velis liberis bonae indolis
alios viros, in quos laudes cumulare, quos
amore prosequi possunt. rei publicae
autem bonos formate cives — Tentate
semel, — audentes fortuna juvat.